

nin *Naẓmü Müşelleşi Kutrüb* adlı kitabını Kutrub'a nisbet etme hatasına düşmüşlerdir (bk. bibl.). Behnesî'nin manzumesi üzerine de birçok şerh yazılmıştır (Brockelmann, *GAL*, I, 102; *Suppl.*, I, 161; Sezgin, VIII, 61-66). E. Vilmar, Behnesî'nin manzumesini *Carmen de vocibus tergeminis Arabicis ad Qutrubum auctorem relatum* adıyla neşretmiştir (Marburg 1857). Aynı manzume *Müşelleşü Kutrüb* adıyla da basılmıştır (Kahire 1315). Kutrub'un eserinden sonra Zeccâc'ın *Kitâbü'l-Müşelleşât*'ı gelir (*Şelâsetü kütüb fi'l-müşelleşât* içinde, nşr. Süleyman b. İbrâhîm b. Muhammed el-Âyid, *Mecelletü Câmî'ati Ümmi'l-kurâ li'l-buhûşî'l-ilmîyye*, III/4 [Mekke 1411]). İbn Cinnî, *Kazzâz* (bk. *DİA*, XXV, 161) ve *Batalyevsî* (bk. bibl.) bu sahada eser yazan kadim müelliflerdendir (*Batalyevsî*, neşredenin girişi, I, 48-62; Muhammed b. Ebû'l-Feth el-Ba'îf, neşredenin girişi, s. 25-49). Muhammed b. Ebû'l-Feth el-Ba'îf (el-Ba'lebekî), *el-Müşelleş zû'l-ma'ne'l-vâhid* adlı eserini tek anlamda kullanılan müselle kelimelere tahsis etmiştir (bk. bibl.). Eser ilk harfi müselle isimler, ortası müselle isimler, orta harfi müselle fiiller, ilk ve ikinci harfi müselle olan kelimeler olarak dört bölüme ayrılmıştır.

Başka sahalarda da üçlü varyantlara dayanan çalışmalar yapılmıştır. İbn Fâris'in *eş-Şelâşe'sî* (nşr. Ramazan Abdüttevâb, Kahire 1970; halîm / hamîl / lahîm vb.), Ebû Tâlib el-Mervezî'nin *el-Müşelleş fi'l-ensâb (fi'n-neseb)*'ı (Yâkût, VI, 145), Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *el-Müşelleşâtü'l-vâride fi'l-Kur'an*'ı (*İzâhu'l-meknûn*, II, 427; fâriḍ / bîkr / 'avân vb.), İbnü'l-Mahfûf'un *el-Müşelleşât fi 'ilmi'r-remî*'i (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 367), Ebû'l-Ganâm Muhammed b. Ali el-Cessânî'nin *el-Müşelleşü'l-Hamdânî'si* bunlardan bazılarıdır (*Batalyevsî*, neşredenin girişi, I, 48-49; *Kehhâle*, XI, 42).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, “şlş” md.; Luis Ma'lûf, *el-Mün-cid*, “şlş” md.; İbn Fâris, *eş-Şelâşe* (nşr. Ramazan Abdüttevâb), Kahire 1970, tür.yer.; *Batalyevsî*, *el-Müşelleş* (nşr. Salâh Mehdî el-Fertûsî), Bağdad 1401/1981-82, I-II, tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 5-96; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, 145; XI, 416; Muhammed b. Ebû'l-Feth el-Ba'îf, *el-Müşelleş zû'l-ma'ne'l-vâhid* (nşr. Abdülkerîm Avfî), Küveyt 1421/2000, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 3-81; Firûzâbâdî, *el-Gurerü'l-müşelleşe ve'd-düerü'l-müşeşşe* (nşr. Süleyman b. İbrâhîm b. Muhammed el-Âyid, yüksek lisans tezi, 1398/1978), *Câmîatü'l-Melik Abdülazîz Külliyyetü's-Şerîa*, neşredenin girişi, s. 110-194; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 361; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1586-1587; Serkis, *Mu'cem*, II, 1517;

Brockelmann, *GAL*, I, 102; *Suppl.*, I, 161, 526; II, 367, 916; *İzâhu'l-meknûn*, II, 427; *Kehhâle*, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 42; Sezgin, *GAS*, VIII, 61-66, 175, 183, 248; IX, 82; Mustafa Kılıçlı, “Kazzâz”, *DİA*, XXV, 161; Muharrem Çelebi, “Kutrüb”, a.e., XXVI, 495.

İSMAİL DURMUŞ – MUHARREM ÇELEBİ

MÜSELSEL

(المسلسل)

Daha çok, Hz. Peygamber'in bir davranışını veya sözünü râvilerin birbirine göstererek veya söyleyerek rivayet ettikleri hadis anlamında terim.

Sözlükte “birbirini takip etmek” mânâsındaki **silsile** kökünden türeyen **müsel-sel** kelimesi, hadis terimi olarak “Resûl-i Ekrem'in bir hadisi söylediği sırada yaptığı bir hareketi veya kullandığı bir sözü ya da hem hareketi hem sözü seneddeki bütün râvilerin aynen tekrarladığı hadis” anlamında kullanılmaktadır. Hadisi bu şekilde nakletme işine **teselsül**, bu tür nakilde bulunan râviye **müsel-sel** denir. Hicrî ilk üç asırda (VII-IX) müsel-sel hadisler tabii bir şekilde nakledilmiş, IV. (X.) yüzyılın ortalarından itibaren bu tür rivayetlere ayrı bir önem verilmiş ve bunlar müstakil eserlerde toplanmaya başlanmıştır.

Müsel-sel hadisin birçok çeşidi bulunmakta olup İbnü's-Salâh bunları sınırlamanın mümkün olmadığını (*'Ulûmü'l-hadis*, s. 275), Kettânî ise 400 civarında müsel-sel hadis çeşidi bulunduğunu (*er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 85) zikretmiştir. Bunlardan birkaçı şöyledir: 1. Müsel-sel bi'l-evveliyye. Bir hadisin senedinde yer alan bütün râvilerin, hocalarından rivayet ettikleri ilk hadisi “haddesenî fülânün ve hüve evvelü hadisin semî'tühû minhü” lafızıyla rivayet etmesidir. 2. Müsel-sel bi'l-hıf. Râvilerin bir hadisi yemin ederek birbirlerine rivayet etmesi olup her râvinin “vallahî” veya “eşhedü billâhî ve üşhidüllâhe le-kad ahberanî fülânün” şeklinde tekrarlamasıdır. 3. Müsel-sel bi'l-kavl. Senedde yer alan bütün râvilerin “semî'tü fülânün yekülü” diyerek birbirlerinden naklettikleri hadistir. 4. Müsel-sel bi-“innî uhibbüke.” Metninde “innî uhibbüke” ifadesi geçen hadisi talebesine nakleden her hocanın bu ifadeyi tekrarlayarak rivayet etmesidir. 5. Müsel-sel bi'l-yed. Rivayet esnasında her râvinin kendi hocasının ellerini sıkmak suretiyle aldığı hadistir.

Teselsül bazan bir hadisin senedinde yer alan râvilerin rivayet esnasında sakalını sıvazlaması, belli bir yere dayanması, gülüm-

semesi, ağlaması, musafaha yapması, elini başına koyması, hadisi ayakta rivayet etmesi, parmağına yüzük takması ve eliyle yere dokunması gibi davranışları tekrarlamaları şeklinde olur. Bununla birlikte seneddeki bütün râvi isimlerinin Muhammed veya Ahmed olması, Mekkî, Dimaşkı, İrâkî, Mısırlı ve Mağribî gibi aynı bölgeye mensup bulunması, senedin tamamının baba-oğuldan teşekkül etmesi, seneddeki râvilerin hadis imamı veya fakih yahut hâfız, kadı, şair olması, her râvinin rivayet esnasında “semî'tü” veya “kara'tü” yahut “ahberanâ” gibi edâ sigalarını tekrarlaması şeklinde de meydana gelebilir.

Rivayet edilen müsel-sel hadisler arasında en sahih kabul edilene İbn Hacer el-Askalânî'ye göre Saf sûresinin kıraati hakkındaki hadistir (Süyûtî, II, 189). Tirmizî'nin, Abdullah b. Selâm > Ebû Seleme > Yahyâ b. Ebû Kesir > Evzâî > Muhammed b. Kesir > Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî senediyle tahrir ettiği bu hadisi Hz. Peygamber'den nakleden Abdullah b. Selâm şöyle der: “Ashaptan birkaç kişi oturup konuştuk ve, ‘Hangi amelin Allah katında daha makbul olduğunu bilsek de onu yapsak’ dedik. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, ‘Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder’ âyetiyle (es-Saf 61/1-2) başlayan Saf sûresini indirdi.” Abdullah b. Selâm şöyle devam eder: “Bu sûreyi bize Resûlullah baştan sona okudu. Ebû Seleme dedi ki: ‘Onu bize Abdullah b. Selâm böylece okudu.’ Yahyâ b. Ebû Kesir dedi ki: ‘Onu bize Ebû Seleme böyle okudu.’ Evzâî dedi ki: ‘Onu bize Yahyâ b. Ebû Kesir böyle okudu.’ Muhammed b. Kesir dedi ki: ‘Onu bize Evzâî böyle okudu.’ Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî dedi ki: ‘Onu bize Muhammed b. Kesir böyle okudu’ (Dârimî, “Cihâd”, I; Tirmizî, “Tefsîrü'l-Kur'an”, 62). Bu rivayetin nakli esnasında her hocanın talebesine aktarırken Saf sûresini baştan sona okumuş ve böylece bu müsel-sel rivayet ortaya çıkmıştır. Bazı âlimler, senedinde tedlis ve inkrâ bulunmadığı için müsel-sel hadisin en sağlam hadis olması gerektiğini söylerken senedlerinde yer alan râvilerin genellikle cerhedilen kimseler olması yüzünden bu tür hadisler hadis âlimlerinin çoğu tarafından zayıf olarak değerlendirilmiş, Zehebî de müsel-sel rivayetlerin çoğunun aslısı olduğunu belirtmiştir (*el-Mûkızâ*, s. 44).

Literatür. Bazı müellifler müsel-sel hadisleri müstakil eserlerde, birçok müellif de kendisine ulaşan senedlerle bir cüzde toplamış veya eserlerinin bir yerinde bunlara işaret etmiştir. Müsel-sel hadisleri ilk

MÜSELSEL

defa İbn Hibbân el-Büstî'nin *el-Müsel-selât* adıyla (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 452) bir araya getirdiği bilinmektedir. Daha sonra aynı isimle Ebû Bekir İbn Şâzân el-Bağdâdî, Ebû Nuaym el-İsfahânî, Müstağfirî eser yazmış (son üç eser için bk. Kettânî, s. 82), Hatîb el-Bağdâdî biri üç cüz halinde *el-Müsel-selât* (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 292), diğeri *Müsel-selû'l-îdeyn* (İÜ Ktp., AY, nr. 1894) adıyla iki çalışma yapmış, ayrıca İsmâil b. Ahmed et-Teymî *el-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, Hadis, nr. 51), Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir *el-Müsel-selât ve Müsel-selû'l-îd* (a.g.e., XX, 560), Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dîbâcî *Müsel-selât* (Elbânî, s. 278), İbn Beşkûvâl *Müsel-selât* (*DîA*, XIX, 377) ve Ebû Mûsâ el-Medînî *Nühzetü'l-huffâz* (nşr. Abdürredî Muhammed Abdülmuhsin, Beyrut 1406/1986; nşr. Mecdî Seyyid İbrâhîm, Kahire 1990) isimle eserler telif etmişlerdir. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî *el-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 37, vr. 6-27; nr. 98), İbnü't-Taylesân *el-Cevâhirü'l-mufaşşalât fi'l-eğâdî-şî'l-müsel-selât* (Kettânî, s. 83), Ziyâeddin el-Makdisî *el-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 10, vr. 1/1-9), Ale-müddin es-Sehâvî *el-Cevâhirü'l-mükellele fi'l-eğâdîşi (ahbâri)'l-müsel-sele* (*Keşfü'z-zunûn*, I, 617), İbn Müsdî *el-Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 103, vr. 172-177), Zehebî *el-'Uz-bû's-sel-sel fi'l hadîşî'l-müsel-sel* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1130), Alâî *el-Müsel-selât* (Kettânî, s. 83-84), Necmeddin İbn Fehd *el-Müsel-selât* (a.g.e., s. 84) adlı kitaplarını kaleme almışlardır. Şemseddin es-Sehâvî *el-Müsel-selât*'nda 100 hadisi değerlendirmiştir (a.g.e., a.y.). Süyûtî'nin bu konuda *el-Müsel-selâtü'l-kübrâ* (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Hadis, nr. 323, Teymûr; Süleymaniye Ktp., Hamidiye, 179/2, vr. 73-77), *Muhtaşarü'l-Müsel-selâti'l-kübrâ* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 988) ve *Ciyâdü'l-müsel-selât* (a.g.e., a.y.) isimli üç eseri bulunmaktadır. İbn Akile'nin Hicaz, Yemen ve Suriye bölgelerinde yaygın olan kırk beş müsel-sel hadisi ihtiva eden *el-Fevâ'idü'l-celîle*'sinin birçok yazma nüshası vardır (*DîA*, XIX, 305). Murtazâ ez-Zebîdî, *et-Ta'likâtü'l-celîle 'alâ Müsel-selâti İbn 'Akile* adlı bir müstahrec kaleme almıştır (Princeton Üniversitesi Ktp., Garrett, nr. 775). Şemseddin Muhammed b. Tayyib el-Fâsî, *'Uyünü'l-mevâridi'l-müsel-sele min 'uyünü'l-esânîd* olarak da bilinen *el-Müsel-selât*'nda (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 317) 300'den fazla müsel-sel hadis zikredip bunlara

dair ayrıntılı bilgi vermiş, Abdülhafız el-Fâsî *el-Âyâtü'l-beyyinat fi şerhi ve tah-rîci eğâdîşî'l-müsel-selât*'nda (Fas, ts. [Matbaatü'l-vataniyye]) derlediği müsel-sel hadisleri ele almıştır. Muhammed Abdül-bâki el-Eyyûbî *el-Menâhilü's-selsele fi'l-eğâdîşî'l-müsel-sele*'sinde (Kahire 1357/1938; Beyrut 1403/1983) 212 rivayete yer vermiş, İbrâhîm b. Hasan el-Kürânî *el-Eğâdîşü'l-müsel-sele* (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 2069), Abdurrahman b. Muhammed el-Küzberî *el-Hadîşü'l-müsel-sel* (İÜ Ktp., AY, nr. 2253), Kavuk-cî *Müsel-selât* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Âmm, nr. 9140, vr. 1-146), Muhammed Ali b. Zâhir el-Veterî *et-Tuhtetü'l-Medeniyye fi'l-müsel-selâti'l-Veteriyye* (Kırım 1906) ve Muhammed Yâsîn el-Fâdânî *el-'Ucâle fi'l-eğâdîşî'l-müsel-sele* (baskı yeri ve tarihi yok) adlı eserlerini kaleme almışlardır.

Müsel-sel hadislerin tamamını bir araya getirme gayretleri yanında belli konularla ilgili olanları ihtiva eden birçok cüz ve risâle telif edilmiştir. Ebû Tâhir es-Silefî'nin *el-Müsel-sel bi'l-evveliyye* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 85, vr. 133-140) ve *Hadîşü'l-muşâfağa* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 2, vr. 79-80), Alâeddin Ali b. İbrâhîm eş-Şâfiî'nin *el-Cüz'ü'l-müsel-sel bi'l-evveliyye* (Milî Kütüphane, nr. 145/1), Takıyyüddin es-Sübki'nin *el-Müsel-selât bi'l-evveliyye* (Kettânî, s. 82), İbnü'l-İrâkî'nin *el-Müsel-selât bi'l-evveliyye* (a.g.e., a.y.), Ahmed b. Hasan el-Cevherî'nin *el-Cevâhirü'l-behiyye 'alâ hadîşî'r-raḥmeti'l-müsel-seli bi'l-evveliyye* (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 836/1), İbrâhîm Tâhir Efendi'nin *Senedü Fâtihatü'l-müsel-sel bi'l-ḳasem* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3680) adlı eserleri bunlardan birkaçıdır (müsel-sele dair diğer eserler için bk. Kettânî, [Özbek], s. 122-129).

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Cihâd", 1; Tirmizî, "Tefsîrü'l-Ḳur'ân", 62; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rîfetü 'ulümü'l-hadîş* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Medine 1397/1977, s. 29-34; İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadîş* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1406/1986, s. 275-276; Nevevî, *İrşâdü't-tullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Nüreddin İtr), Beyrut 1411/1991, s. 183-185; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 292; XX, 452, 560; XXI, 141; a.mlf., *el-Mûḳıza* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Beyrut 1405, s. 43-44, 103-113; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *İhtîşâru 'Ulümü'l-hadîş (el-Bâ'isü'l-haşiş içinde)*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye), s. 168-169; İrâkî, *Fethü'l-muğîs*, s. 326-329; İbn Hacer el-Askalânî, *Nühzetü'n-nazar fi tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 120; Süyûtî, *Tedribü'r-râvi* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1409/1989, II, 187-189; *Keşfü'z-zunûn*, I, 617; II, 1130; Abdülhây

el-Leknevî, *Ẓaferü'l-emânî* (nşr. Abdülfettâh Ebû Guddê), Beyrut 1416, s. 268-318; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 81-85; a.e. (Özbek), s. 122-129; Elbânî, *Maḥtûḫât*, s. 278; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 310-313; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 212-216; M. Abdülbâki el-Eyyûbî, *el-Menâhilü's-selsele fi'l-eğâdîşî'l-müsel-sele*, Beyrut 1403/1983; Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *el-Vasîf fi 'ulüm ve muştalaḫi'l-hadîş*, Cidde 1403/1983, s. 414-424; Ahmed Ömer Hâşim, *Ḳavâ'idü'uşûli'l-hadîş*, Beyrut 1404/1984, s. 164-167; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 278-281; Abdulhamit Birışık, "İbn Akile", *DîA*, XIX, 305; Nadir Özkuyumcu, "İbn Beşkûvâl", a.e., XIX, 377.

MEHMET EFENDİOĞLU

MÜSEMME

(مشمن)

Divan şiirinde sekizer mısralık bendlerden oluşan musammat şeklindeki manzume (bk. MUSAMMAT).

MÜSEMME

(مشمن)

Türk müzikisi usullerinden.

Arapça'da "sekizli, sekiz parçadan meydana gelmiş" anlamındaki *müsemmen* kelimesi Türk müzikisinde küçük usullerden birini ifade eder. Bestekâr hânende Hacı Ârif Bey tarafından bulunup yine ilk defa onun tarafından kullanıldığı kabul edilen usul ayrıca "katikofti" (katakofti) adıyla da anılır. Ancak Yunanca "katakopto"dan geldiği anlaşılan, daha çok eski besteci ve müelliflerin kullandığı bu kelimenin argoda "uydurma, yalan söyleme" mânasına geldiği göz önüne alındığında bunun ne münasebetle bir müzik terimi olarak kullanıldığı anlaşılamamaktadır.

Usul, sekiz zamanlı olup bir üç zamanla bir beş zamanın veya başka bir ifadeyle bir semâi ve bir Türk aksağının birbirine eklenmesiyle meydana gelmiştir. Bunun aksi, yani bir Türk aksağı ile bir semâinin birleşmesinden oluştuğu da söylenebilir. Diğer pek çok usulün çeşitli mertebelerinin kullanılmış olmasına rağmen müsem-

Müsemmen usulünün sematik gösterilişi

